KRUIP EENS IN DE HUID VAN EEN ADDER!

SLIP INTO THE SKIN OF A VIPER!

Ron Bronckers & Marcel van der Voort

Van alle addervangers die eind negentiende, begin twintigste eeuw werkzaam zijn geweest in Frankrijk, en over wie in *Litteratura Serpentium* in de loop der jaren is gepubliceerd, is Jean-Baptiste Courtol (Bronckers 2013b) ongetwijfeld de opmerkelijkste. Niet alleen omdat hij kans heeft gezien om een in onze ogen stuitend aantal adders te vangen en te doden tijdens zijn arbeidzame leven - geschat wordt dat het er ongeveer 40.000 zouden zijn geweest - maar vooral omdat hij, anders dan zijn collega's, een wel heel bijzondere erfenis heeft nagelaten.

Courtol, die kleermakker van professie was, heeft vermoedelijk tijdens een winter waarin hij vanwege overwinterende adders gedwongen was zijn tijd anderszins dan jagend op adders door te komen, van maar liefst 900 slangenhuiden een kostuum gemaakt dat uit ettelijke onderdelen bestond. Zo uitgedost verscheen hij op 2 december 1895 inclusief adderschild op het Place du Breuil in Puy-en-Velay (figuur 1). Het is niet bij dit ene kostuum gebleven. Boyer (1900) meldt, dat Courtol voor zichzelf een tweede pak heeft gemaakt in de uitvoering van Lodewijk XV en voor zijn vrouw een gekraagd jasje. Of mevrouw Courtol zich daarmee ooit buitengaats heeft vertoond, vermeldt de historie niet. Wat er met het supplementaire pak gebeurd is weten we niet, ook zijn adderschild en addermasker (figuur 2) moeten waarschijnlijk als verloren beschouwd worden.

Als je zo'n 40.000 adders hebt gevangen, kan het bijna niet anders, of er is er wel eentje bij die voor *zijn* dood nog kans ziet om zijn belager lik op stuk te geven. Voor Courtol vond die adderlijke wraakactie plaats op 11 juni 1902. De laatste van de twaalf adders die hij die dag had

Ron Bronckers & Marcel van der Voort

Of all viper catchers of the late nineteenth to early twentieth century in France that were cited in Litteratura Serpentium over the years, Jean-Baptiste Courtol (Bronckers 2013b) undoubtedly is the most remarkable one. Not only because he had the chance to catch and kill an, at least in our opinion, shocking number of vipers – estimated at approximately 40,000 - during his professional life but mainly because he, unlike his colleagues, has left a very particular heritage.

Courtol was a tailor by profession and had made a costume from 900 snake skins consisting of several components, presumably during a winter in which he was forced to spend time with something else than viper hunting, because of the winter period. Attired like that, including a shield made out of vipers, he appeared on December 2nd, 1895, on the Place du Breuil in Puy-en-Velay (Figure 1). And this was not the single costume he designed. Boyer (1900) reports that Courtol made a second costume in the style of Louis XV and a collared jacket for his wife. It is not known if Mrs. Courtol ever wore it outside of the house. We don't know what happened with the supplemental costume or his viper shield and viper mask (Figure 2). They should probably be considered lost.

If you have captured approximately 40,000 vipers, there is a fair chance that the attacker would suffer payback before his death. In case of Courtol this viperine revenge action happened on June 11th, 1902. The last of twelve vipers he caught that day, had bitten him in his left hand. Although Courtol was bitten before, this time it was serious as he died fifteen hours after the bite.

Fig 1. Jean-Baptiste Courtol in adderpak.
Fig 1. Jean-Baptiste Courtol in the viper suit.

Fig 2. Courtol's gezicht gaat schuil achter een masker gemaakt van adderhuiden. Bron: Lectures pour Tous oktober 1902 (coll. R.J.C. Bronckers).
Fig 2. Courtol's face is hidden in a mask made out of viperskin. Bron: Lectures pour Tous October 1902 (coll. R.J.C. Bronckers).

gevangen, had hem in zijn linkerhand gebeten. Hoewel Courtol wel eens vaker was gebeten, was het deze keer menens: vijftien uur na de beet stierf hij.

Courtol's weduwe heeft één adderpak met toebehoren op enig moment geschonken aan Musée Crozatier (figuur 3). Of het ooit deel heeft uitgemaakt van de vaste collectie van het museum, valt te betwijfelen. Het museum richt

Courtol's widow donated one costume with accessories to the Crozatier Museum (Figure 3). It is doubtful whether it was ever part of the permanent collection of the museum. The museum focuses on various aspects of what is beautifully called 'patrimoine' in France, which is commonly referred to as 'heritage'. A

Fig 3. Het museum Crozatier in Puy-en-Velay
Fig 3. The Crozatier museum in Puy-en-Velay

zich op diverse facetten van wat in Frankrijk zo mooi het 'patrimoine' heet, dat wij 'erfgoed' noemen. Daar hoort een pak met toebehoren, gemaakt van 900 slangenhuiden ongetwijfeld niet bij. Wel staat vast dat het pak in 2008 aan met name schoolkinderen is getoond, maar daarna is het weer, goed ingepakt in plastic, in zijn doos verdwenen.

Dat het pak op bovenvermelde manier is opgeborgen, weten we, omdat we het op donderdag 9 juni 2016 in onze aanwezigheid hebben zien uitpakken. Bij ons beiden is in de loop der tijd het verlangen ontstaan om de streek waar met name Courtol zijn adders verzamelde, met eigen voeten te betreden en er te trachten enige adders te observeren. Courtol ving er tientallen op een dag, dus waarom zouden wij er ook niet

costume with accessories made of 900 adder skins certainly does not belong there. It is certain the costume has mainly been shown to schoolchildren in 2008, but after that it disappeared again, well wrapped in plastic, in its box.

We know that the costume is stored in the above mentioned way, because we have seen the unpacking on Thursday, June 9th, 2016 (Figure 4). During that time both of us had the desire to enter the area where Courtol collected his vipers to try and observe some vipers. Courtol caught dozens a day, so why shouldn't we find a few? But simultaneously our desire grew to see Coutrol's costume in real life, and not just on a postcard. And that desires grew drastically every time we talked about it.

een paar aantreffen? Maar tegelijkertijd maakte het verlangen zich van ons meester om het pak van Courtol in het echt, en niet alleen op een briefkaart te zien! En die verlangens kwadrateerden elke keer dat we het erover hadden.

Het verlangen om slangen in de vrije natuur te observeren, én om het pak van Courtol te zien, zouden we het beste kunnen bevredigen, zo leek het ons, door bij Rob Veen en Claire Heisteeg, stichters en eigenaars van Natuurcentrum Tigouleix in de Creuse, een week onze intrek te nemen. Rob had in de aanloop naar onze komst enthousiaste verhalen verteld over de mogelijkheid aspisadder (*Vipera aspis)* en Europese adder (*Vipera berus)* te vinden. De aanwezigheid van Matthijs Mackaay en Robin Huizinga op Tigouleix heeft er inderdaad voor gezorgd dat we *Vipera aspis* en ook de Ringslang (*Natrix natrix*) hebben kunnen zien (Figuren 4 en 5).

Fig 4. Aspisadder in de omgeving van Trigouleix.
Fig 4. Aspic viper in the vicinity of Trigouleix.

The desire to observe free-ranging snakes, and seeing the costume of Courtol could be fulfilled, at least so it seemed, by visiting Rob Veen and Claire Heisteeg, founders and owners of Nature Centre Tigouleix in the Creuse, for a week. Rob had told enthusiastic stories about the possibility to find the Asp viper *(Vipera aspis)* and the European adder *(Vipera berus)*. Indeed, the presence of Matthijs Mackaay and Robin Huizinga on Tigouleix surely allowed us to see *Vipera aspis* and also the grass snake *(Natrix natrix)* (Figure 5).

But as said, our biggest wish was to see Courtol's costume. We had understood that the museum was under construction and was therefore closed to regular visitors, but we hoped for benevolence of the conservator to still show us the costume. After a phone call, an email in which we exactly explained who we were, what our status was and why we wanted to see the costume was sent. Undoubtedly, the fact that we specially came for the costume from the Netherlands, and the fact that one of us (Ron Bronckers) authored a major series of stories about viper hunters, helped us to arrange an appointment with the conservator, Emmanuel Magne, on the aforementioned date to show us the costume of Courtol.

The 195 kilometers that separated Saint-Agnant-près-Crocq, of which Tigouleix is a part, from Puy-en-Vela, ensured that our expectations were extremely high. But ultimately, not only we but also Rob Veen could shake hands with Emmanuel Magne on the prearranged time. The conservator took us to his office, where the aforementioned large, oblong box was ready. Together with his assistant he spread out the contents on a large table for us to admire.

Rob Veen drew our attention directly on some peculiarities. In the first place, all the parts of the costume were made of snake skins sewn on fabric but the backsides showing the typical adder patterns were not on the outside, but on the inside of the costume. We were so

Fig 5. De gevangen aspisadder wordt gefotografeerd door Matthijs Mackaay en in de gaten gehouden door Robin Huizinga.
Fig 5. The captured aspic viper is being photgraphed by Matthijs Mackaay and looked after closely by Robin Huizinga.

Maar zoals gezegd: onze grootste wens was het pak van Courtol te zien. We hadden begrepen dat het museum weliswaar aan het verbouwen was en bijgevolg gesloten was voor reguliere bezoekers, maar we hoopten op welwillendheid van de conservator om ons het pak toch te laten zien. Op een eerste telefonisch contact moest een e-mail volgen, met daarin precies uitgelegd wie er kwamen, wat hun status was en waarom ze het pak wilden zien. Ongetwijfeld zal de omstandigheid dat we speciaal voor het pak uit Nederland waren gekomen, en het gegeven dat één van ons (Ron Bronckers) auteur is van een inmiddels grote reeks van verhalen over adderjagers, ertoe bijgedragen hebben dat we op eerdergenoemd moment conservator Emmanuel Magne zouden kunnen ontmoeten, die ons het pak van Courtol zou laten zien.

convinced of the opposite, that we were all very surprised to see the vent patterns on the outside. In addition, Rob noted that the costume did not entirely consist of viper skins! He pointed out some skins with belly drawings that seemed typical for grass snakes in some parts of the costume. The roaring text on the handwritten billboard (Figure 6) is somewhat misleading.

The full costume contains as many as three headgear, all tailored with juvenile vipers on top or at the borders. In addition to complete vipers, one hat also contains pieces of skin of the western green lizard *(Lacerta bilineata)* (Figure 7).

It was an impressive collection. We would have liked to see some parts out of the protective packaging, but the whole made a very fragile impression. Some parts of the costume

Fig 6. Het pak van Courtol wordt voorzichtig uitgepakt.
Fig 6. The suit of Courtol is carefully taken out of its packaging.

De 195 kilometers die Saint-Agnant-près-Crocq, waar Tigouleix onder valt, scheidden van Puy-en-Velay, zorgden ervoor dat onze verwachtingen buitengewoon hooggespannen raakten. Maar uiteindelijk konden niet alleen wij, maar ook Rob Veen, exact op het afgesproken tijdstip, de hand drukken van Emmanuel Magne. De conservator nam ons mee naar zijn kantoor, waar de eerdergenoemde grote, langwerpige doos al klaarstond. Samen met zijn assistent spreidde hij de onderdelen uit op een grote tafel en konden we gaan bewonderen (Figuur 6).

Rob Veen attendeerde ons direct op enkele merkwaardigheden. Op de eerste plaats waren alle onderdelen van het pak gemaakt van op stof genaaide slangenhuiden waarvan de

showed that the ravages of time had already extremely compromised the sewing. We didn't take the risk to hear a 'no' as an answer to the request to see the vest unpackaged.

Unfortunately, the museum turned out not to have more information than what is currently known. This ensures that the costume of Courtol, which one liked to show on the world exhibit in Chicago in 1893, but was canceled for unknown reasons, continues to intrigue. We would have liked to know more about it.

Emmanuel Magne promised that the costume could be made optionally available for exhibition in the Netherlands, if a renowned museum of natural history would apply to be allowed to expose the piece.

rugzijde met de typische adderpatronen niet aan de buiten- maar aan de binnenkant van het pak zat. We waren zo van het tegenovergestelde uitgegaan, dat we erg verrast waren allemaal buikzijdes te zien. Bovendien, merkte Rob op, waren het niet allemaal adderhuiden! Hij wees in sommige onderdelen van het pak een aantal huiden met buiktekeningen aan die duidden op ringslangen. De ronkende tekst op het handgeschreven reclamebord (Figuur 7) is dus enigszins misleidend.

Maar liefst drie hoofddeksels telt het complete kostuum, alle voorzien van juveniele adders bovenop, of rondom. Eén muts is behalve met complete adders, ook versierd met stukjes huid (Figuur 8) van de Westelijke smaragdhagedis (*Lacerta bilineata*).

Het was een indrukwekkende verzameling. We zouden graag enkele onderdelen uit hun beschermende verpakking hebben willen zien, maar het geheel maakte een erg kwetsbare indruk. Op enkele plaatsen had de tand des tijds het naaiwerk al geducht aangetast. We hebben maar niet het risico genomen om 'nee' te horen te krijgen op een verzoek om bijvoorbeeld het vest onverpakt te mogen zien.

Jammer genoeg bleek het museum niet te beschikken over méér informatie dan op dit moment al bekend is. Dat zorgt ervoor dat het pak van Courtol, dat men graag op de wereldtentoonstelling van 1893 in Chicago had willen exposeren, maar wat om onduidelijke redenen niet is doorgegaan, blijft intrigeren. We zouden er graag nog veel meer over te weten willen komen.

Wel hebben we van Emmanuel Magne de toezegging, dat het pak desgewenst beschikbaar gesteld zou kunnen worden voor expositie in Nederland, mits een gerenommeerd natuurhistorisch museum een aanvraag voor beschikbaarstelling zou indienen. Overbodig te zeggen dat we inmiddels op zoek zijn naar een museum dat gebruik wil maken van de unieke mogelijkheid, om naar aanleiding van het pak

Fig 7. De ronkende reclametekst voor het pak van Courtol.
Fig 7. The euphonious text advertising the suit of Courtol.

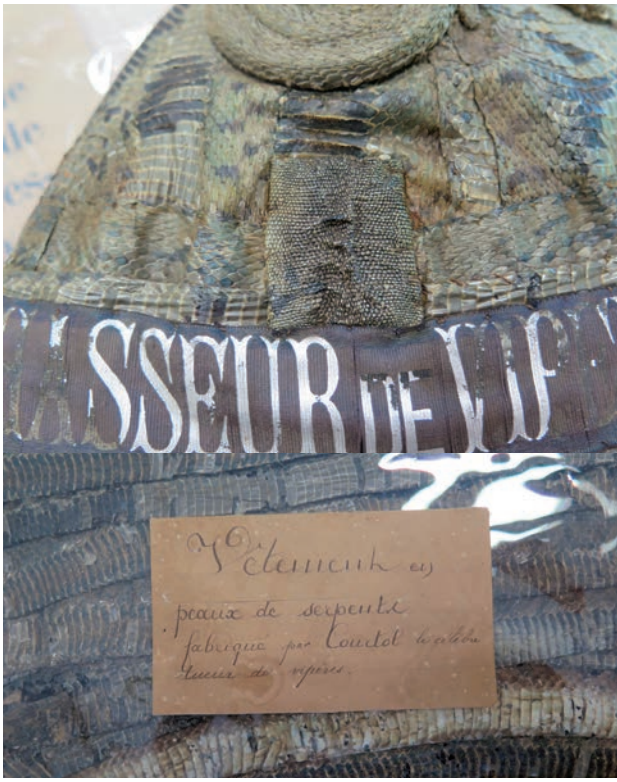

Fig 8. Addermuts met een rechthoekig stukje hagedissenhuid in het midden
Fig 8. Viper hat with a rectangular piece of lizardskin in the middle

van Courtol, dat niet getuigt van modern natuurmanagement, bezoekers informatie te verschaffen over de belangrijke positie van (ook giftige) slangen in ons ecosysteem. Natuurlijk lichten wij u in, als we daarin slagen.

Needless to say, we are now looking for a museum that wants to make use of this unique possibility, in case of the costume of Courtol, which does not show modern nature management, but does provide visitors much information about the important position of (also venomous) snakes in our ecosystem. Of course we will inform you if we would succeed in doing this.

Literatuur / Literature

Boyer, P. (1900) - Courtol le vipéricide. *La Nature* N° 1412: 48.
Bronckers, R. (2013b) - De premiejacht op adders in Frankrijk. Een beroep in (prentbrief)kaart gebracht. Deel 7. Jean-Baptiste Courtol, bijgenaamd *Courtol le vipéricide*. *Litteratura Serpentium* **33**(2): 118-127.